

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ
МІНЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ**

УДК 33.338, 658.115

РУДЧЕНКО ОЛЕКСАНДР ЮРІЙОВИЧ

**РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ І РЕФОРМУВАННЯ
ВИРОБНИЧОГО АПАРАТУ**

Спеціальність 08.02.03. - Організація управління, планування
і регулювання економікою

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ - 1998

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Науково-дослідному економічному інституті (НДЕІ) Міністерства економіки України (м.Київ).

Науковий консультант - доктор економічних наук, професор

Бесєдін Василь Федорович

НДЕІ Мінекономіки України,

заступник директора (м.Київ)

Офіційні опоненти:

1. Доктор економічних наук, член-кореспондент НАН України, ***Бородюк Володимир Михайлович,***
Рахункова палата Верховної Ради України, радник (м.Київ)

2. Доктор економічних наук
Гольцберг Макс Абрамович,
Міжнародний інститут менеджменту, заступник директора (м.Київ)

3. Доктор економічних наук, професор
Яловий Гаррі Кирилович,
Національний технічний університет України "КПІ",
викладач (м.Київ)

Провідна організація: Інститут економіки НАН України,
відділ теоретичних проблем регулювання
економіки (м. Київ)

Захист відбудеться 22 грудня 1998 р. о 14.30 годині на засіданні спеціалізованої Вченої ради Д.26.801.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук при Науково-дослідному економічному інституті Міністерства економіки України та Науково-дослідного інституту соціально-економічних проблем м.Києва (252601, МСП, Київ-103, бульвар Дружби народів, 28, 5 поверх, зал засідань).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці НДЕІ Мінекономіки України.

Автореферат розіслано 20 листопада 1998 р.

Учений секретар спеціалізованої Вченої ради
доктор економічних наук, старший науковий
співробітник

А.В.Базилюк

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Проблема регулювання відтворення виробничого апарату і його реформування має важливе значення для подолання кризових явищ в економіці України, забезпечення економічного зростання. Поняття “виробничий апарат” визначається як системна соціально організована сукупність засобів праці. При його оцінці, як правило, оперують такими економічними категоріями як основні виробничі фонди (ОВФ) і виробничі потужності, а при характеристиці соціально-економічних аспектів використовують характеристики функціонування робочої сили.

Розробці теоретичних, методичних і практичних питань відтворення і реформування виробничого апарату, збалансованості факторів виробництва присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених як Абалкіна Л.Г., Анішиної Н.В., Бабица В.П., Бажала Ю.М., Бандура С.І., Беседіна В.Ф., Болховітінової О.Ю., Бондар І.К., Бородюка В.М., Гесца В.М., Герасимчука М.С., Гольцберга М.А., Долішнього М.І., Дорогунцова С.І., Ємельянова О.С., Ковальова О.Ф., Краснова Ю.М., Кононенко В.І., Куринкова Ю.В., Кухленка О.В., Лукінова І.І., Малмигіна А.І., Меркіна Р.М., Найдьонова В.С., Онікієнка В.В., Панасюка Я.Б., Пили В.І., Столярова В.Ф., Цигічка О.М., Чумаченка М.Г., Шаленко М.В., Шевчука В.Я., Ялового Г.К., Якубовського М.М. та інших.

Разом з тим з позицій комплексного підходу до процесу виробництва, оцінки інтеграції його факторів доцільно розглядати виробничий апарат як систему робочих місць. На наш погляд, саме категорію “робоче місце” слід визначати як первинний структурний елемент виробничого апарату, а ОВФ є лише натурально-речовим змістом системи робочих місць.

Проведення даного дослідження зумовлене необхідністю подальшого розвитку теорії суспільного відтворення, розробки методологічних і методичних питань регулювання відтворення виробничого апарату в умовах ринкових відносин з позицій формування і функціонування системи робочих місць, його оновлення, підвищення технічного рівня, забезпечення збалансованості факторів виробництва.

Актуальність теми. Оцінка теоретико-методологічних і методичних питань відтворення виробничого апарату свідчить, що, по-перше, до останнього часу в дослідженнях обмежуються розгляданням лише відтворенням ОВФ, що не дозволяє повною мірою вирішувати актуальні питання економічного розвитку; по-друге, категорію

“робоче місце” використовують лише на мікроекономічному рівні (головним чином при їх атестації і раціоналізації), не приділяючи належної уваги інвестиційним аспектам проблеми відтворення, без чого неможливо обґрунтовано регулювати ці процеси. Крім того, формування в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки співпало в часі із загостренням кризових явищ, що найбільшою мірою торкнулося інвестиційних аспектів відтворення виробничого апарату. Порушення пропорцій відтворення призвело до його деградації, зниження ефективності використання, зростання прихованого і фактичного безробіття. Все це змушує визнати проблему відтворення виробничого апарату як одну з найважливіших для економічної безпеки України.

Регулювання відтворення виробничого апарату безпосередньо пов'язане з інституціональними перетвореннями, перш за все реформуванням відносин власності. Саме від того, якою мірою в процесі приватизації вдасться забезпечити на рівні робочого місця достатню мотивацію до праці, залучення інвестицій на його технічне оновлення та ефективне функціонування, залежить успіх реформування не тільки відносин власності, але й взагалі ринкових перетворень і подолання кризових явищ в економіці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. В основу дисертаційної роботи покладено результати досліджень, проведених автором при виконанні науково-дослідних робіт НДЕІ Мінекономіки України за період з 1979 по 1998 рр., основними з яких є: “Проблемы повышения экономической эффективности капитальных вложений и основных фондов. Исследование структуры капитальных вложений с позиций оптимизации воспроизводства и перевооружения основных фондов и рабочих мест в народном хозяйстве” (1985, № держреєстрації 810869985); “Совершенствование методологии и методов планирования рабочих мест и потребности в рабочей силе в союзной республике. Методические подходы сбалансированного планирования рабочих мест с основными фондами, капитальными вложениями и ресурсами труда республики” (1988, №01870065389); “Відтворення виробничого апарату в умовах здійснення роздержавлення і приватизації власності” (1993, № 0194U005236); “Соціально-економічні проблеми участі працівників підприємств у приватизації” (1996, № 0195U028760); “Методичне забезпечення та оцінка соціально-економічних наслідків приватизації” (1996, № 0196U006694);

“Розробка науково-методичних рекомендацій по відтворенню виробничого апарату промисловості в умовах інституціональних перетворень в економіці” (1997, №

0197U005349); “Розробка рекомендацій щодо порядку передачі до державної власності частки (паїв, акцій) статутного фонду суб’єктів недержавної власності в разі отримання ними відповідних обсягів бюджетних капітальних вкладень” (1998, №0198U004360); “Аналіз та оцінка стану основних фондів підприємств і організацій усіх форм власності, зміни їх вартості у порівнянні з темпами інфляції в 1991-1997 роках” (1998, № 0198U004359).

Мета і задачі дослідження. Метою дослідження є розробка комплексу теоретичних, методологічних, методичних і практичних аспектів проблеми регулювання відтворення виробничого апарату (з позицій взаємоузгодженого розгляду процесів формування і функціонування системи робочих місць, ОВФ, виробничих потужностей, збалансованості факторів виробництва), а також його реформування для адаптації і ефективного функціонування підприємств в умовах ринкових відносин, що в цілому дозволяє отримати нові науково обґрунтовані розробки в цій сфері і забезпечити розв’язання цієї важливої народногосподарської проблеми.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації поставлені та вирішені такі завдання:

- розробка теоретико-методологічних аспектів відтворення і реформування виробничого апарату як системи робочих місць, їх узгодження із здійсненням інвестиційної діяльності і рухом робочої сили з урахуванням необхідності забезпечення адаптації та ефективного функціонування приватизованих підприємств в умовах ринкових відносин;

- уточнення сутності категорій “виробничий апарат” і “робоче місце” як його структурної одиниці, що створює передумови для комплексного розглядання процесів відтворення виробничого апарату;

- розробка системи методичних рекомендацій, спрямованих на забезпечення визначення відтворення робочих місць, оцінки їх техніко-економічних показників і збалансованості з робочою силою, а також складання взаємоузгоджених балансів, що характеризують різні аспекти відтворення виробничого апарату;

- визначення організаційно-методичних аспектів реформування відносин власності; розробка методичних рекомендацій стосовно оцінки здійснення приватизації і її соціально-економічних наслідків;

- оцінка процесу відтворення виробничого апарату промисловості України у 1966-1997 рр. з позицій робочих місць, ОВФ, виробничих потужностей, інвестиційної діяльності, а також збалансованості факторів виробництва;

- оцінка процесу реформування виробничого апарату з позицій спрямованості економічних перетворень на забезпечення ефективності функціонування підприємств;

- прогнозування тенденцій відтворення виробничого апарату промисловості з урахуванням його реформування, а також необхідності активізації оновлених робочих місць, підвищення їх технічного рівня;
- розробка механізму регулювання відтворення системи робочих місць на макро- і мікроекономічному рівнях виходячи з обґрунтованих методологічних засад;
- удосконалення механізму регулювання відтворення ОВФ і виробничих потужностей, проведення амортизаційної політики, реформування відносин власності;
- розробка пропозицій щодо стратегії реформування підприємств для розширення власності працівників як фактора підвищення ефективності функціонування виробничого апарату.

Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є регулювання відтворення і реформування виробничого апарату в умовах перехідного етапу до ринкової моделі економіки. Об'єктом дослідження вибрана промисловість. Враховуючи те, що більшість результатів досліджень має загальний характер, їх можна поширити на інші галузі народного господарства, а також на регіональний рівень. Тому комплексне їх дослідження має теоретичне, методологічне і практичне значення для подальшого розвитку і вдосконалення механізму регулювання соціально-економічного розвитку в період становлення ринкових відносин.

Теоретично-методологічною основою дослідження є положення сучасної ринкової економіки, концепції та закономірності її перехідного етапу, а також узагальнення іноземного та вітчизняного досвіду ринкової трансформації, законодавчі і нормативно-інструктивні документи з питань відтворення і реформування виробничого апарату.

В дослідженні використано методи системного та факторного аналізу, економіко-статистичний, програмно-цільовий, експертний підходи.

В процесі дослідження використано також матеріали Державного комітету по статистиці, Мінекономіки, Фонду державного майна, Міністерства фінансів, Антимонопольного комітету, Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку, окремих промислових підприємств, розробки Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки, Інституту економіки НАН України, наукових економічних видань та інші.

Наукова новизна одержаних результатів. У процесі дослідження отримано такі науково обґрунтовані результати, які забезпечують розв'язання важливої

народногосподарської проблеми регулювання відтворення виробничого апарату і його реформування.

В теорії економічної науки:

- розроблено теоретичні питання відтворення виробничого апарату (як системи робочих місць, ОВФ, виробничих потужностей), що дозволяє забезпечити комплексний підхід до його регулювання, а також узгоджувати з процесами забезпечення зайнятості населення;

- уточнено формулу кругообороту капіталу з точки зору включення до неї функціонуючого робочого місця, де здійснюється інтеграція факторів виробництва і завдяки чому товарний капітал перетворюється у продуктивний;

- уточнено соціально-економічну сутність категорій “виробничий апарат” (як систему робочих місць, оснащених організаційно і технологічно об’єднаними засобами праці, здатних забезпечувати виробництво продукції) і “робоче місце” як його первинний структурний елемент. Остання категорія визначається виходячи з функціонального розподілу праці і оснащеності працівників засобами праці, що дозволяє забезпечити макроекономічне регулювання відтворювальних процесів, а на мікроекономічному рівні - досягнення чіткої ув’язки і збалансованості факторів виробництва. На цій основі розроблено класифікацію робочих місць, удосконалено визначення характерних ознак різних видів робочих місць і здійснено розрахунок їх техніко-економічних показників;

- розроблено понятійний апарат щодо визначення показників руху робочих місць виходячи із здійснення інвестиційних і організаційно-технічних заходів, вводу або вибуття основних фондів (ОФ), руху робочої сили, що дає змогу моделювати різноманітні аспекти процесу відтворення виробничого апарату;

- удосконалено теоретичні положення формування і функціонування робочих місць, визначення пропорцій відтворення виробничого апарату (виходячи з середньої вартості робочого місця, що уводиться і вибуває), що на відміну від існуючих підходів дозволяє більш обґрунтовано їх оцінювати;

- обґрунтовано теоретичні положення щодо реформування відносин власності, що дозволяє удосконалити механізм приватизації з позицій орієнтації на підвищення ефективності виробництва, адаптації приватизованих підприємств до умов ринкової економіки (шляхом формування балансу інтересів між працівниками, менеджментом і власниками, а також підвищення рівня мотивації до праці за рахунок розширення власності працівників).

В методології і методичному забезпеченні:

- вдосконалено методологію регулювання соціально-економічного розвитку шляхом включення показника “робоче місце” до системи основних показників, що характеризують найважливіші народногосподарські пропорції;

- вдосконалено систему показників, які характеризують збалансованість робочих місць і робочої сили (з визначенням рівня і ступеня збалансованості факторів виробництва виходячи із значення коефіцієнту змінності, питомої ваги вакантних і надлишкових робочих місць), що дозволяє на відміну від діючих підходів більш ґрунтовно оцінювати ці пропорції і створити передумови для їх регулювання ;

- розроблено методологічні засади і методичні рекомендації щодо взаємоузгодженого регулювання на макро- і мікроекономічному рівні відтворення виробничого апарату, в основу яких покладено складання системи балансів, зокрема шляхом розробки балансу робочих місць і ОФ, а також спільного балансу робочих місць, робочої сили, ОФ і капітальних вкладень; визначення відтворювальної структури капітальних вкладень виходячи із приросту чи оновлення робочих місць;

- розроблено методичні рекомендації стосовно обліку робочих місць, які ґрунтуються на визначенні особливостей індивідуальних робочих місць, специфіки їх функціонування, а їх використання дозволяє забезпечити передумови макроекономічного регулювання відтворювальних процесів;

- вдосконалено концептуальні засади реформування відносин власності з позицій забезпечення вимог ефективності функціонування приватизованих підприємств на основі формування балансу інтересів суб’єктів господарювання, залучення інвестицій на оновлення виробничого апарату;

- запропоновано методичні рекомендації щодо розробки галузевих програм приватизації, в основу яких покладено врахування особливостей об’єктів приватизації, що дозволяє на галузевому рівні більш ґрунтовно і комплексно здійснювати ринкові перетворення;

- розроблено методичні рекомендації стосовно оцінки здійснення приватизації та її соціально-економічних наслідків виходячи з діючої статистичної звітності, інформаційної бази органів приватизації, а також спеціального бланку обстеження, що дозволяє на відміну від діючих методик оцінити процеси реалізації продекларованих майнових прав громадян України, простежити ефективність функціонування підприємств до і після приватизації, обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення механізму приватизації;

- підготовлено пропозиції щодо вдосконалення механізму приватизації в напрямку узгодження її з активізацією інвестиційних процесів, оновленням виробництва, формуванням

нових організаційних структур (типа холдингових компаній, ПФГ), забезпеченням ефективного функціонування приватизованих підприємств, підвищенням рівня керованості частками державного майна;

- розроблено пропозиції стосовно реалізації майнових інтересів працівників підприємств, особливістю яких є орієнтація на забезпечення підвищення ефективності функціонування виробничого апарату, мотивації до праці; запропоновано стратегію перетворення підприємств для розширення власності працівників, методику персоніфікації власності орендного колективу та викупу державного майна.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони використані при розробці механізму регулювання відтворення виробничого апарату, забезпечення збалансованості робочих місць і робочої сили, а також реформування відносин власності: Міністерством економіки України (довідка № 14-20/404 від 14.10.98), НДЕІ Мінекономіки (№ ВР 1707 від 08.10.98); Фондом державного майна України (№ 10-21-12378 від 20.12.97 р.); Спеціальною контрольною комісією з питань приватизації Верховної Ради України (№ 06-24/15-99 від 14.01.98р.); Міністерством праці та соціальної політики України (№21-1275 від 31.03.98 р.); Державним центром зайнятості Міністерства праці та соціальної політики (№ ДЦ-09-422 від 16.03.98 р.); Державним комітетом статистики України (№05/1-8/339 від 29.12.97); Мінмашпромом України (№ 01/5-1-334 від 06.06.97); Головним управлінням економіки та промисловості Івано-Франківської обласної державної адміністрації (№ 14/17-188 від 10.03.98); ЗАТ “Чинбар” (№ 558 від 12.05.98).

Крім того, результати досліджень можуть бути використані при вдосконаленні амортизаційної політики, розробці стратегії і здійсненні приватизації стратегічно важливих об'єктів народного господарства, обґрунтуванні напрямків створення робочих місць, розробці програм соціально-економічного розвитку регіонів.

Особистий внесок здобувача полягає у тому, що йому належать викладені в дисертації такі ідеї або розробки:

- розробка теоретичних і методологічних положень щодо відтворення виробничого апарату як системи робочих місць;

- визначення категорій “виробничий апарат” і “робоче місце” (виходячи з функціонального розподілу праці і оснащеності працівників засобами праці);

- вдосконалення концептуальних положень стосовно реформування відносин власності з позицій ефективності функціонування приватизованих підприємств, забезпечення вимог оновлення виробничого апарату;

- розробка класифікації і групувань робочих місць та підходи до їх обліку;
- методичні рекомендації стосовно розробки взаємоузгодженої системи балансів як основи регулювання відтворення виробничого апарату;
- розробка рекомендацій з оцінки збалансованості факторів виробництва;
- методичні рекомендації з оцінки соціально-економічних наслідків приватизації, розробка бланку обстеження ефективності функціонування підприємств до і після приватизації;
- аналіз формування робочих місць та їх збалансованості з робочою силою в промисловості України; визначення структури і техніко-економічних показників робочих місць; процесів реформування відносин власності;
- оцінка амортизаційної політики та пропозиції стосовно її вдосконалення;
- розробка пропозиції щодо вдосконалення механізму приватизації, вдосконалення класифікаторів форм власності та організаційно-правових форм господарювання;
- пропозиції щодо реалізації майнових інтересів працівників підприємств та підвищення їх мотивації до праці;
- стратегія реформування підприємств для розширення власності працівників, методика персоніфікації власності орендного колективу та механізму викупу частки державної власності;
- прогноз відтворення виробничого апарату в промисловості України в 1998-2000 рр.

Інші положення дисертаційної роботи, що мають наукову новизну, розроблено разом з виконавцями відповідних наукових досліджень і співавторами наукових праць. У наукових працях, що зазначені як основні публікації за результатами досліджень (див.с.29-31 автореферату) і виконані в співавторстві, автору дисертації належать: в роботах [4-7, 10-12, 15-19] - підходи та ідеї щодо регулювання відтворення робочих місць, розробки системи взаємоузгоджених балансів, обліку робочих місць, оцінки їх формування і функціонування та збалансованості з робочою силою; в роботах [3, 8,9,13,14,20-26] - підходи та ідеї щодо визначення концептуальних і методичних положень відносно реформування відносин власності, оцінка ходу приватизації і її соціально-економічні наслідки, пропозиції щодо вдосконалення механізму приватизації, розширення власності працівників.

Апробація результатів дисертації. Результати досліджень оприлюднено за участі в понад 30 наукових конференціях, семінарах, основними з яких є: республіканська конференція “Проблемы совершенствования воспроизводства основных фондов на современном этапе” (Київ, 1985); республіканська науково-технічна конференція “Экономические проблемы сбалансированности рабочих мест с ресурсами труда” (Київ,

1987); республіканська науково-практична конференція “Социально-экономические проблемы трудосбережения в новых условиях хозяйствования” (Тернопіль, 1990); республіканська науково-практична конференція “Проблемы разгосударствления и приватизации собственности” (Київ, 1991); республіканський семінар “Формирование инвестиционной политики в условиях перехода на рыночные отношения” (Одеса, 1991); республіканська науково-практична конференція “Рынок труда и проблемы социальной защиты населения Украины” (Чернівці, 1991); міжнародна конференція “Проблемы перехода к социально ориентированной рыночной экономике в постсоциалистических странах” (Київ, 1997).

Публікації. За результатами дослідження з теми дисертаційної роботи опубліковано 89 робіт загальним обсягом 100,27 друкованих аркушів, у тому числі 2 індивідуальні монографії (7,75 та 13,62 д.а.), 9 колективних монографій, 3 брошури, 7 методичних матеріалів, 33 матеріали і тези доповідей конференцій, 35 статей у наукових журналах і збірниках наукових праць. Із загального обсягу робіт особисто автору належить 53,36 д.а.

Структура та обсяг дисертації

Роботу викладено на 371 сторінках машинописного тексту, вона містить 49 таблиць, 5 малюнків і 6 форм, складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, що нараховує 174 найменування.

Згідно з метою та завданнями дослідження визначилася така структура дисертаційної роботи:

Вступ

Розділ I ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНІ І МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ВИРОБНИЧОГО АПАРАТУ

- 1.1. Виробничий апарат і робоче місце як його первинний структурний елемент
- 1.2. Теоретичний аспект відтворення системи робочих місць
- 1.3. Методологічні і методичні основи регулювання відтворення виробничого апарату
- 1.4. Соціально-економічні і організаційні умови ефективного функціонування виробничого апарату

Висновки до розділу I

РОЗДІЛ II ОЦІНКА ПРОЦЕСУ ВІДТВОРЕННЯ ВИРОБНИЧОГО АПАРАТУ

- 2.1. Формування робочих місць і їх збалансованість з робочою силою
- 2.2. Соціально-економічні наслідки порушення збалансованості факторів виробництва
- 2.3. Оцінка відтворення основних виробничих фондів і виробничих

потужностей
Висновки до розділу II

РОЗДІЛ III МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДТВОРЕННЯ ВИРОБНИЧОГО АПАРАТУ

- 3.1. Методичні підходи щодо регулювання відтворення виробничого апарату
- 3.2. Регулювання відтворення робочих місць на мікроекономічному рівні
- 3.3. Регіональний і галузевий аспекти регулювання відтворення системи робочих місць
- 3.4. Вдосконалення регулювання відтворення основних виробничих фондів і виробничих потужностей

Висновки до розділу III

РОЗДІЛ IV ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕФОРМУВАННЯ ВИРОБНИЧОГО АПАРАТУ

- 4.1. Теоретичні основи формування і функціонування державного і недержавного секторів економіки
- 4.2. Корпоративні форми господарювання в ринковій економіці
- 4.3. Концептуальні основи реформування відносин власності

Висновки до розділу IV

РОЗДІЛ V ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТИЗАЦІЇ ТА ОЦІНКА ЇЇ ЗДІЙСНЕННЯ

- 5.1. Організаційно-методичні аспекти регулювання приватизації
- 5.2. Методичні підходи до оцінки здійснення приватизації та її соціально-економічних наслідків
- 5.3. Оцінка здійснення процесів приватизації та її соціально-економічних наслідків

Висновки до розділу V

РОЗДІЛ VI ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ І ПЕРСПЕКТИВИ ВІДТВОРЕННЯ ВИРОБНИЧОГО АПАРАТУ

- 6.1. Вдосконалення механізму реформування відносин власності
- 6.2. Розширення власності працівників у процесі приватизації як фактор підвищення ефективності функціонування виробничого апарату
- 6.3. Прогноз тенденцій відтворення виробничого апарату промисловості

України в 1998-2000 рр.

Висновки до розділу VI

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1 При дослідженні теоретично-методологічних і методичних основ регулювання відтворення виробничого апарату обґрунтовується доцільність його розглядання як сукупності (системи) робочих місць, оснащених організаційно і технологічно об'єднаними засобами праці (ОФ), здатних (за наявності інших факторів) забезпечити виробництво продукції (виконання робіт, послуг). При такому підході первинним структурним елементом виробничого апарату визначається робоче місце, в зоні якого здійснюється інтеграція факторів виробництва і завдяки чому товарний капітал трансформується у продуктивний.

2.2 Категорія “робоче місце” визначається з техніко-економічних позицій виходячи з функціонального розподілу праці і оснащеності працівників засобами праці. З цих позицій робоче місце працівника характеризується наявністю закріпленої площі чи технічних засобів або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт чи встановлених функцій. Запропонований підхід дозволяє забезпечити макроекономічне регулювання відтворювальних процесів, а на мікроекономічному рівні - досягти чіткої збалансованості факторів виробництва, і уточнити деякі показники, що характеризують процес виробництва, і розширити їх коло.

2.3 В результаті досліджень розроблено класифікацію робочих місць в залежності від характерних ознак. З позицій укомплектованості робочих місць працівниками робочі місця слід класифікувати як функціонуючі, вакантні (виходячи з виробничої програми чи плану), резервні і надлишкові (зайві). Наводяться характерні ознаки різних видів робочих місць на рівні підприємства.

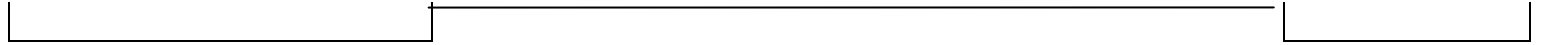
2.4 Аналіз особливостей техніко-економічних показників робочого місця свідчить про універсальність цього поняття і доцільність його використання при моделюванні і регулюванні народногосподарських процесів. Це зумовлено тим, що робоче місце в залежності від особливостей розглядання проявляється в двох найважливіших аспектах. По-перше, воно як таке являє собою первинний елемент виробничого апарату, що дозволяє ув'язати воедино такі його характеристики стану і відтворення як виробничі потужності, ОВФ і капітальні вкладення. По-друге, функціонуюче робоче місце, яке характеризується наявністю організаційно і технічно об'єднаних засобів праці і укомплектоване працівником, є первинним елементом виробничого потенціалу.

2.5 Робоче місце в економічному значенні більш ємне поняття, ніж ОФ. Фактичною зоною робочого місця встановлюється розмір ОВФ, необхідних для організації і здійснення

процесу виробництва і володіючих з цих позицій споживчою вартістю. Наявність на функціонуючому робочому місці працівника надає поняттю “робоче місце” соціально-економічного зміст. Цикл відтворення ОВФ здійснюється в межах циклу відтворення робочих місць, якими вони оснащені (мал.1). Причому, цикл відтворення робочих місць тим більшою мірою перевищуватиме цикл відтворення ОВФ, чим повільніше для даного продукту відбуватиметься зміна принципових технологічних систем його виробництва і чим більше є можливостей оновлення за рахунок модернізації.

2.6 В системі робочих місць слід виділити своєрідне ядро, що характеризує їх технологічні особливості. Увід та вибуття робочих місць здійснюються як у межах ядра системи, так і навколо нього в допоміжних виробництвах для забезпечення виробничої пропорційності. Вибуття системи робочих місць, що складають її ядро, зумовлене принциповою зміною технологічного процесу (що визначає виробництво і супроводжується виводом з експлуатації як мінімум активної частини ОВФ) або повним припиненням функціонування підприємства. Початок нового циклу відтворення зумовлений уводом системи робочих місць, заснованих на принципово новій або суттєво зміненій технології і відрізняється від вибувших як за натурально-речовою формою (ОВФ), так і за вартістю (в пропорції вартості робочих місць, що вводяться, і вибувших).

2.7 Виходячи з теорії відтворення робочих місць слід з нових позицій розглянути пропорції відтворення виробничого апарату, які оцінювалися на основі руху ОВФ. Зокрема, обсяг основних засобів, що спрямовуються на

Мал. 1 Схема відтворення робочих місць і основних фондів

відшкодування, оцінюється на рівні тих, що вибувають, тобто в пропорції 1:1. Разом з тим розробка теорії відтворення робочих місць дає підставу для оцінки пропорції відтворення виробничого апарату виходячи з співвідношення вартості робочих місць, що уводяться і виводяться.

2.8 Уведення поняття “робоче місце” до системи державного регулювання потребує розробки відповідного понятійного апарату. В процесі дослідження визначені показники, що характеризують рух робочих місць з урахуванням інвестиційних і організаційних заходів, а також пропонується система взаємоузгоджених балансів, що дозволяє оцінити відтворення робочих місць, ОФ, рух робочої сили та інвестиційну діяльність. При цьому відтворювальну структуру капітальних вкладень доцільно визначати виходячи з кількості створених чи оновлених робочих місць і виділяти два напрямки інвестування: перше - підвищення технічного рівня виробництва, яке здійснюється без приросту робочих місць і має включати підтримку виробничих потужностей, технічне переозброєння і реконструкцію; друге - нове будівництво, яке узагальнює результати нового будівництва, розширення і реконструкції з приростом робочих місць. Розробка системи взаємоузгоджених балансів робочих місць, ОФ, робочої сили і капітальних вкладень дозволяє створити єдину методологічну основу для регулювання процесів відтворення виробничого апарату галузей економіки, а також зайнятості населення.

2.9 В результаті досліджень запропоновано систему показників, що характеризує збалансованість факторів виробництва і передбачає визначення статичної і динамічної збалансованості, а також узагальнюючих показників, що відображають вплив на ефективність виробництва. При оцінці статичної збалансованості робочих місць і робочої сили слід виділяти кількісний і якісний її аспекти: перший характеризує співвідношення кількості робочих місць і робочої сили (з урахуванням коефіцієнту змінності), другий - їх відповідність сучасним технічним, організаційним, кваліфікаційним, статеві-віковим та іншим вимогам. У системі показників кількісної пропорційності факторів виробництва слід розрізняти рівень і ступінь збалансованості. Показником рівня збалансованості є коефіцієнт змінності, який відображає співвідношення працівників і функціонуючих робочих місць, ступеня - кількість (частка) вакантних і надлишкових (зайвих) робочих місць, а також кількість працівників, необхідних для укомплектування робочих місць на тому рівні змінності, що склався.

Коефіцієнт змінності робітників має важливе методологічне значення, оскільки він відбиває одну з основоположних народногосподарських пропорцій - співвідношення темпів накопичень робочих місць і зростання чисельності працюючих, тобто обґрунтованість

інвестиційної діяльності в створенні нових робочих місць. Причому динаміка коефіцієнту змінності показує, якою мірою суспільство керує процесом їх формування і наскільки кількість створених робочих місць відповідає реальним ресурсам робочої сили. З позицій регулювання важливість даного коефіцієнту зумовлена тим, що виходячи з конкретного його рівня визначається кількість робочих місць, необхідна для забезпечення роботою наявної чисельності працівників. Тому його необхідно розраховувати не тільки в промисловості, але й в інших галузях економіки.

2.10 На основі розроблених методологічних і методичних підходів здійснено на прикладі промисловості **оцінку процесу відтворення виробничого апарату**, зокрема формування і функціонування робочих місць і їх збалансованості з робочою силою, відтворення ОВФ і виробничих потужностей. На відміну від періоду планової економіки, в 1990-1997рр. збільшилася питома вага надлишкових робочих місць при зниженні вакантних, погіршилися техніко-економічні показники функціонуючих робочих місць (табл.1), що зумовлено як несприятливою загальноекономічною ситуацією в цілому, так і недоліками у відтворенні виробничого апарату.

2.11 Недостатній рівень кількісної і якісної збалансованості робочих місць і робочої сили стримує розвиток економіки, призводить до низки негативних соціально-економічних наслідків. Серед них слід виділити порушення пропорцій відтворення виробничого апарату (погіршення вікових і технологічних характеристик ОВФ, ступеню їх придатності; накопичення ОВФ з понаднормативними строками служби, зростання обсягу ремонтів, зниження фондіввіддачі, низький рівень використання виробничих потужностей, звужене їх відтворення), а також використання трудового потенціалу (порушення взаємозв'язку між кількістю і якістю праці і розміром заробітної плати, зростання рівня безробіття).

2.12 Однією з головних причин недоліків у відтворенні виробничого апарату стала кризова ситуація в Україні, яка обумовила різке скорочення обсягів капітальних вкладень та уводу ОВФ і виробничих потужностей підприємств усіх форм власності, хоча на недержавних підприємствах основні показники відтворення ОВФ виглядають дещо гірше, ніж на державних. Це пояснюється тим, що при всій фінансовій скруті, яка має місце в державі, державні підприємства отримують кошти (хоча й обмежені), з бюджету, тоді як приватизовані підприємства в постприватизаційний період залишаються без будь-якої державної підтримки.

наявності надлишкових робочих місць і їх середньої вартості у 1990 р.)	0,0	1,3	1,7	4,9	10,7	23,6	24,0	27,4
---	-----	-----	-----	-----	------	------	------	------

Подолання кризових явищ в економіці зумовлює необхідність вдосконалення механізму державного регулювання відтворення виробничого апарату, який був би адекватний вимогам ринкової економіки та враховував особливості відтворення робочих місць, ОВФ і виробничих потужностей.

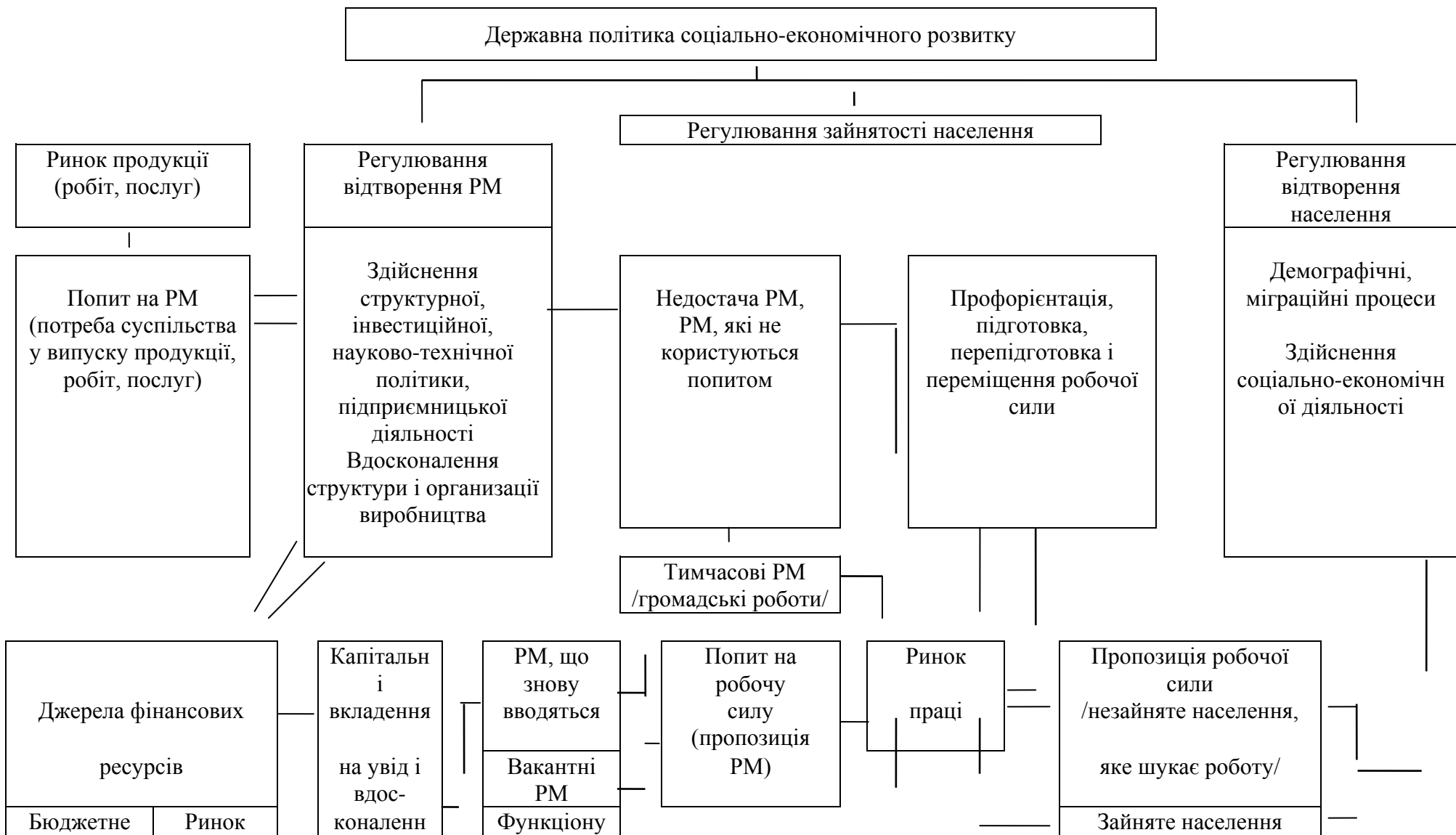
2.13 Розробка механізму регулювання відтворення виробничого апарату здійснюється виходячи з прийнятих методологічних засад. При цьому об'єктом регулювання є процеси відтворення системи робочих місць, ОВФ і виробничих потужностей (табл.2). Якщо перший із зазначених аспектів має на меті забезпечення збалансованості факторів виробництва, то другий відображає фінансові потоки і відтворення робочих місць у натурально-речовому вигляді; третій розглядає процес виробництва з позицій виготовлення конкретною системою робочих місць визначеного виду продукції (робіт, послуг).

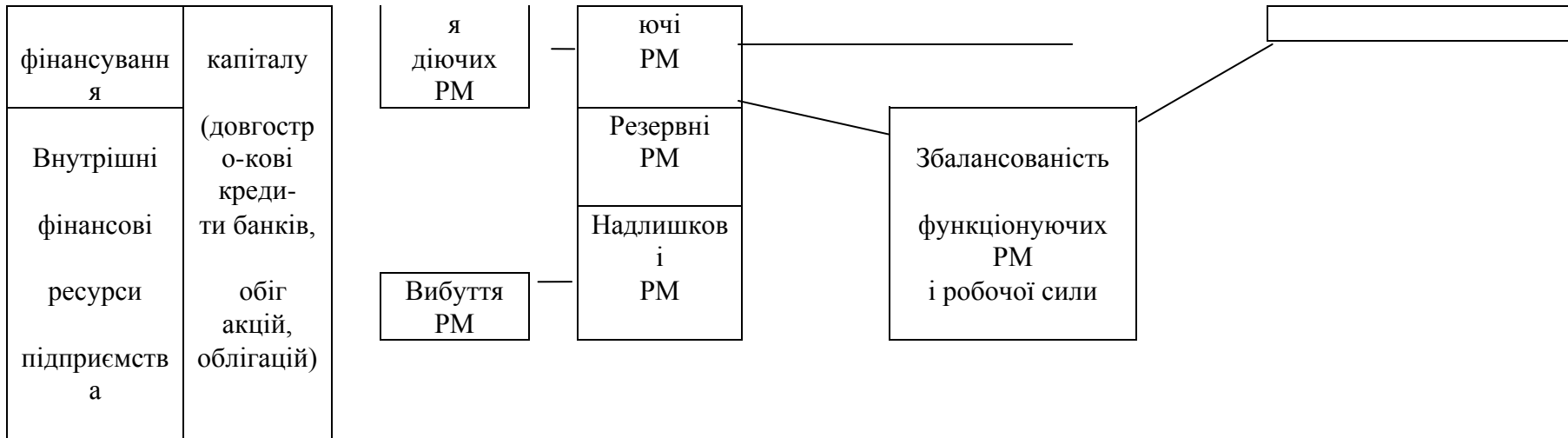
2.14 При регулюванні процесів відтворення виробничого апарату необхідно розглядати разом функціонування товарних ринків, ринків робочих місць, капіталу і робочої сили (мал.2). При цьому, якщо в умовах планової економіки вихідним моментом було забезпечення запланованого випуску продукції і повної зайнятості населення, то при ринковій економіці акценти зміщуються в напрямку задоволення попиту на продукцію за рахунок виробництва її на ефективно функціонуючих робочих місцях за мінімуму витрат.

2.15 Процеси регулювання відтворення робочих місць і зайнятості населення повинні розглядатися у двох режимах: оперативному і перспективному (середньо- і довгостроковому). Причому, якщо регулювання ринку праці повинно здійснюватися переважно в першому режимі, що зумовлено динамічністю процесу праці і економічної кон'юнктури, то відтворення робочих місць і трудових ресурсів - переважно в перспективному. Останнє пов'язано з їх інерційністю, тривалістю циклу відтворення і обмеженістю поточного впливу.

Для регулювання відтворення робочих місць необхідно здійснити такі першочергові заходи: включити показники, що характеризують відтворення робочих місць, до системи регулювання соціально-економічного розвитку народного господарства; розробити державну звітність про наявність, рух і використання робочих місць; територіально-галузеві баланси робочих місць і робочої сили, узгодити їх з відтворенням ОВФ і інвестиційною діяльністю.

2.16 Регулювання відтворення системи робочих місць і забезпечення зайнятості населення повинно бути важливою органічно вбудованою складовою частиною механізму регулювання соціально-економічного розвитку, а заходи, що передбачається реалізувати, повинні пройти відповідну експертизу на предмет їх

Мал. 2 Державне регулювання відтворення робочих місць (РМ) і зайнятості населення

Таблиця 2 Система регулювання процесу відтворення виробничого апарату

Об'єкт регулювання	Процес відтворення виробничого апарату						
	Відтворення системи робочих місць			Відтворення основних фондів, виробничих потужностей			
Суб'єкт регулювання	державний сектор			недержавний сектор			
Функції регулювання	індикативна		стимулююча		контролююча		
Принципи	комплексність		періодичність	етапність	цілеспрямованість	ефективність	
Методи регулювання	законодавчо-правові		економічні		організаційні	адміністративні	соціально-психологічні
	прямі			непрямі			
Елементи економічного регулювання	цільове фінансування	дотації, субсидії	держзамовлення, квотування	ціноутворення	бюджетно-податкова політика	грошово-кредитна політика	амортизаційна політика
					податки на прибуток, фактори виробництва, система податкових пільг	заміна норм банківського проценту, операції з цінними паперами, умови надання кредиту та контроль за його використанням	норми амортизації, методи амортизації, оцінка основних фондів

впливу на процеси створення і збереження робочих місць. Крім того, важливим інструментом механізму регулювання повинні стати розробка і реалізація комплексної програми заходів щодо створення і збереження робочих місць, а також Генеральної схеми створення робочих місць.

2.17 В умовах надання місцевим органам самоврядування важливих важелів здійснення податкової, кредитно-фінансової і підприємницької діяльності центр ваги в регулюванні процесів соціально-економічного розвитку все більше переміщується на регіональний рівень. Важливими заходами у системі регулювання соціально-економічного розвитку регіонів є розробка регіональних програм розвитку і створення робочих місць, а також балансу робочих місць і трудових ресурсів, що дозволяє оцінити ступінь збалансованості факторів виробництва, визначити їх дефіцит або надлишок. Доцільно стимулювати підприємства, які в результаті інвестиційної діяльності збільшують кількість робочих місць шляхом: надання пільгових кредитів; зниження податку на прибуток в розмірі до 50% вартості знов уведених робочих місць; часткової компенсації витрат на створення робочих місць за рахунок коштів фонду зайнятості, а також позабюджетного фонду приватизації. Особливу увагу для сприяння створенню робочих місць необхідно приділити розвитку малого підприємництва, для чого доцільно розробляти цільові регіональні програми створення і збереження робочих місць в цій сфері.

2.18 Основними напрямками вдосконалення регулювання відтворення ОВФ і виробничих потужностей є взаємоузгодження з цим процесом вдосконалення структури промислового виробництва, забезпечення джерел фінансування і стимулювання відтворення виробничого апарату (вдосконалення амортизаційної політики; обґрунтування пільг при активізації інвестиційної діяльності; стимулювання розвитку лізингових відносин; залучення коштів населення як джерела фінансування; залучення інвестицій в процесі інституціональних перетворень тощо).

2.19 Особливістю ситуації, що склалася зараз у промисловості України, є те, що спад виробництва, який триває, не супроводжується суттєвим вибуттям ОВФ і виробничих потужностей, хоча в перспективному періоді суттєвого зростання виробництва (зокрема, до рівня 1990 р.) не передбачається. Масований вивід з експлуатації ОВФ і виробничих потужностей дозволить значно знизити витрати на виробництво і підвищити конкурентоспроможність промислової продукції. Так, на металургійних підприємствах витрати на експлуатацію металургійних агрегатів, що не використовуються, але підтримуються в робочому стані, складають до 15-25% їх загального обсягу. Ці фінансові ресурси можуть бути направлені на оновлення виробничого апарату металургійних підприємств.

2.20 Важливим аспектом проведення промислової політики в умовах переходу до ринкових відносин є здійснення структурної перебудови, що передбачає переорієнтацію промислового виробництва шляхом як визначення і реалізації пріоритетних напрямків розвитку, так і впровадження механізму планомірного згортання безперспективних виробництв. На галузевому рівні повинні бути розроблені довгострокові національні програми розвитку окремих галузей промисловості з визначенням прогностичних обсягів і напрямків виробництва. Необхідні розширення маркетингових досліджень щодо кон'юнктури відповідних товарних ринків; налагодження кооперації і оновлення технологічних ланцюгів; сприяння створенню потужного корпоративного сектору економіки на основі холдингових компаній, ПФГ, що є мезоекономічними утвореннями і повинні стати своєрідним хребтом, несучою конструкцією національної економіки.

2.21 Найважливішою умовою функціонування підприємств у ринковому середовищі є забезпечення принципу самофінансування, який передбачає здійснення господарської діяльності насамперед за рахунок внутрішніх джерел фінансування. Разом з тим в Україні за 1991-1996 рр. фактично було зведено нанівець роль амортизації як джерела відтворення ОВФ (розмір фактично нарахованих амортизаційних відрахувань склав у промисловості за цей час лише біля 12% обсягу, розрахованому виходячи з умов, що склалися в 1990 р.).

Особливості положення, що склалися, вимагають лібералізації амортизаційної політики, проведення (після досягнення фінансової стабілізації) переоцінки ОФ, розширення можливостей підприємств стосовно вибору систем нарахування амортизації виходячи із прийнятої стратегії інвестування.

2.22 При розгляданні **теоретичних основ реформування виробничого апарату** основну увагу зосереджено на процесах **реформування відносин власності, організаційно-методичних аспектах приватизації, оцінці її здійснення та соціально-економічних наслідках**, а також визначаються **основні напрямки вдосконалення механізму приватизації**.

Реформування відносин власності є головною передумовою і стратегічним елементом ринкових перетворень в Україні і може лише тоді сприяти подоланню кризових явищ, коли поєднуватиметься й взамоузгоджуватиметься зі структурною перебудовою економіки, активізацією інвестиційної та інноваційної діяльності, забезпечить ефективне функціонування приватизованих підприємств в умовах ринкового середовища. Це можливо лише за наявності ефективного власника, стратегічного інвестора, який зацікавлений у прибутковості відповідного об'єкта, та за умови, що забезпечується так званий баланс інтересів суб'єктів господарювання .

2.23 З огляду на раціональну структуру майбутньої національної економіки та враховуючи досвід розвинутих країн світу щодо співвідношення державної та приватної власності оптимальний розмір державних ОФ має становити, за нашими розрахунками, при здійсненні структурної перебудови (орієнтовно 2015 р.) близько 38%, в тому числі у виробничій сфері - 32%.

2.24 Необхідною умовою реформування відносин власності є розробка і реалізація адекватних прийнятним концептуальним підходам організаційно-методичних засад, які включають до себе формування законодавчого і нормативно-інструктивного забезпечення, визначення органів державного регулювання та їх функцій, інформаційне забезпечення як самого процесу приватизації, так і її результатів, а також розробку методичних підходів до їх оцінки з метою коригування і вдосконалення механізму перетворень.

2.25 Реформування відносин власності повинно узгоджуватися з іншими напрямками ринкових перетворень, перш за все - з демонополізацією виробництва, розвитком підприємництва, вдосконаленням системи управління і організаційних структур, формуванням ринкової інфраструктури, для чого запропоновані методичні рекомендації щодо розробки галузевих програм реформування відносин власності на основі здійснення секторного аналізу, використання насамперед форм, бланків опитувань та інформаційних карток, які дають змогу на стадії узагальнення матеріалів підготувати обгрунтовані пропозиції щодо різних аспектів перетворень. Також розроблено методичні рекомендації до оцінки ходу приватизації та її соціально-економічних наслідків виходячи з діючої статистичної звітності, інформаційної бази органів приватизації та розробленого бланку опитування.

2.26 Аналіз свідчить, що недостатньо високі показники ефективності функціонування приватизованих підприємств (крім несприятливої загально-економічної ситуації) зумовлені не самим фактом приватизації, а недоліками в механізмі її здійснення: орієнтація на фіскальні інтереси, недостатня увага до забезпечення інвестиційної привабливості підприємств, формування ефективного власника, підвищення рівня мотивації праці; недостатнє обгрунтування напрямків реструктуризації підприємств, їх санації та адаптації до функціонування в умовах ринкових відносин; затягування строків здійснення приватизації; зниження рівня керованості підприємств, недостатній рівень менеджменту (в тому числі управління акціями, паями, частками господарських товариств, що перебувають у загальнодержавній власності); порушення технологічних зв'язків між суміжними виробництвами, відсутність належних умов для формування в процесі відтворення конкурентоздатних нових організаційних структур (холдингів, ПФГ); відсутність належних умов залучення інвесторів (в тому числі іноземних) для оновлення виробництва, активізації

інвестиційної та інноваційної діяльності; відсутність сприятливих умов для діяльності підприємств у постприватизаційний період; недостатня врегульованість питань щодо забезпечення виконання покупцями державного майна своїх зобов'язань; недостатній розвиток ринку цінних паперів та його інфраструктури.

2.27 Реформування відносин власності повинно бути зорієнтоване не на досягнення короткострокових ефектів (перш за все поповнення поточних доходів бюджету), а на вирішення стратегічних завдань виробництва та мотивації до праці, прискорення структурної перебудови і розвитку економіки, сприяння формуванню інноваційно-технологічної моделі розвитку на базі технічного оновлення виробництва за рахунок активізації інвестиційної діяльності. Це можливо лише за мінімуму соціально-економічних і політичних витрат, а також при забезпеченні балансу інтересів як на макро-, так і на мікроекономічному рівнях. На макроекономічному рівні необхідно дотримуватися балансу інтересів держави, приватного капіталу і широких верств населення, тобто забезпечити злагоду в суспільстві і підтримку реформ. На мікроекономічному рівні ця вимога задовольняється завдяки балансуванню інтересів так званого твердого ядра, яке контролює до 75-85% акцій (паїв), і до складу якого входять трудовий колектив, адміністрація і стратегічні інвестори.

2.28 Для вдосконалення механізму реформування підприємств як в процесі приватизації, так і в постприватизаційному періоді доцільно забезпечити комплексний підхід, що враховує різноманітні сторони функціонування підприємств, а стосовно реформування відносин власності зосередити увагу на вирішенні таких актуальних проблем: забезпечення виваженого (індивідуального) підходу до реформування приватизації з орієнтацією на залучення інвестицій для їх розвитку і сприяння ефективному функціонуванню приватизованих підприємств; вдосконалення механізму управління державним майном; забезпечення захисту майнових прав громадян України.

2.29 Важливим аспектом приватизації на другому її етапі є залучення інвестицій як в процесі приватизації, так і в постприватизаційному періоді. Для цього доцільно: ширше застосовувати продаж акцій на некомерційних конкурсах під інвестиційні зобов'язання; посилити контроль за виконанням покупцями своїх інвестиційних зобов'язань; спростити процедуру проведення конкурсу, щільніше співпрацювати з потенційними покупцями (з позицій визначення взаємоприйнятливих умов конкурсу), стимулювати їх завдяки наданню можливостей збільшення частки в статутному фонді при здійсненні інвестицій; застосовувати більш гнучкі системи розрахунків за об'єкт, що приватизується; надати пільги стратегічним інвесторам (розстрочку при сплаті вартості придбаного майна, пільгових кредитів під заставу, зниження вартості майна, особливо екологічно небезпечних

підприємств, з фізично та морально зношеними ОВФ тощо); переглянути напрямки використання коштів, переорієнтуватись з фіскальних цілей на вимоги інвестування.

2.30 Для стратегічно важливих об'єктів доцільно застосовувати широко поширений у світовій практиці механізм так званої “золотої акції”. Права держави на таких підприємствах мають бути чітко визначені, інакше гальмуватиметься залучення приватних інвесторів. Термін дії механізму “золотої акції” не слід жорстко обмежувати (наприклад, трьома роками, як це передбачається в Росії), а доцільно поширити на більш тривалий період (залежно від особливостей галузі та умов її функціонування).

2.31 Однією з умов успішного і безконфліктного здійснення перетворень відносин власності є забезпечення більш широкої участі в приватизації підприємств їх працівників. Аналіз показав, що в процесах приватизації чітко простежується тенденція до дискримінації з боку органів державної влади, що проявляється як у відсутності суттєвих пільг, так і в обмеженні можливості викупу своїх підприємств трудовими колективами.

Разом з тим в процесі реформування відносин власності в Україні є сприятлива можливість розширення власності працівників прогресивного напрямку вдосконалення суспільних відносин. Для цього до законодавства стосовно приватизації необхідно внести такі зміни: забезпечити реалізацію пріоритетного права трудового колективу у виборі форми його участі у власності приватизованого підприємства, а також вибору організаційно-правових форм підприємництва; закріпити на законодавчому рівні право трудящих на участь в управлінні виробництвом на підприємствах; надати пільги працівникам підприємств на викуп підприємств та придбання акцій, запровадити пільгове оподаткування банків, які надають кредити трудовим колективам на повний чи частковий викуп майна підприємства; забезпечити можливість нарощування власності працівників за рахунок подальшого інвестування розвитку приватизованих підприємств.

2.32 Для забезпечення реалізації майнових інтересів трудових колективів шляхом розширення власності працівників в процесі приватизації в умовах діючого законодавства в Україні може бути рекомендована модель реформування промислових підприємств, що передбачає здійснення таких етапів перетворень: перехід підприємств на оренду з правом викупу; збільшення питомої ваги власності орендного колективу в процесі функціонування орендного підприємства; викуп організацією орендарів державної частки майна (із застосуванням ПМС членів організації орендарів і залученням при необхідності кредиту в обмін на частку орендного майна або під випуск продукції); персоніфікація майна орендного колективу у відповідності з способом викупу; перетворення орендного підприємства в товариство з обмеженою відповідальністю чи ЗАТ у процесі приватизації; перетворення підприємства у ВАТ із залученням зовнішніх інвесторів і консолідацією частки

власності працівників на рівні не менш 25-35% шляхом формування “партнерського” товариства.

Важливим елементом моделі є використання розроблених за участю автора роботи методичних рекомендацій стосовно порядку викупу державної частки майна і персоніфікації колективної власності організації орендарів.

2.33 Прогноз тенденцій відтворення виробничого апарату в промисловості України у 1998-2000 рр. свідчить, що переорієнтація процесу відтворення ОВФ у прогностичному періоді на нормативний режим (оптимістичний варіант) дозволить забезпечити суттєве оновлення виробничого апарату промисловості, призупинити процес старіння засобів виробництва, дасть змогу при зменшенні кількості робочих місць підвищити змінність їх функціонування (коефіцієнт змінності до 1,32 у 2000 р. проти 1,26 у 1996 р.), технічний рівень (на 33,9%) і віддачу (на 53,7%). Збереження обсягів вибуття ОВФ на рівні 1,2-1,5% (песимістичний варіант) не тільки не дозволить нормалізувати процес відтворення ОВФ, але й призведе до подальшого погіршення його стану.

Адаптація приватизованих підприємств до ринкових умов і підвищення ефективності їх роботи відбувається приблизно на 2-3-й рік після приватизації. Приймаючи до уваги, що масова приватизація великих і середніх підприємств промисловості почалася фактично в 1995 р., то з 1998 р. слід очікувати більш стрімкого підвищення ефективності їх роботи, що забезпечить загальне зростання обсягів промислового виробництва.

3. ВИСНОВКИ

Проведені автором дослідження дають змогу зробити такі висновки.

3.1 Формування системи державного регулювання відтворення виробничого апарату є одним з найважливіших аспектів державної економічної політики. Її реалізація зумовлює необхідність як удосконалення теоретичних засад, методологічних і методичних підходів, так і впровадження практичних заходів, спрямованих на забезпечення дійового державного регулювання процесів відтворення виробничого апарату, а також його реформування. Виробничий апарат слід розглядати як сукупність (систему) робочих місць, оснащених організаційно і технологічно об'єднаними засобами праці (ОФ), здатних (за наявності інших факторів) забезпечити виробництво продукції (виконання робіт, послуг). При такому підході первинним структурним елементом виробничого апарату визначається робоче місце, де здійснюється інтеграція факторів виробництва, формуються найважливіші народногосподарські пропорції, а в процесі реформування відносин власності закладаються

виробничі відносини і, зокрема баланс інтересів між власником засобів виробництва, господарем і найманим працівником.

3.2. Регулювання відтворення виробничого апарату передбачає взаємоузгоджене управління процесами відтворення робочих місць, ОВФ і виробничих потужностей. Якщо перший із зазначених аспектів має на меті забезпечення збалансованості факторів виробництва, то другий - регулює фінансові потоки і відтворення робочих місць в натурально-речовому вигляді, а третій розглядає процес виробництва з позицій виготовлення визначеного виду продукції (робіт, послуг) конкретною системою робочих місць. Єдину методичну основу для регулювання відтворення виробничого апарату галузей економіки повинна складати розроблена система взаємоузгоджених балансів робочих місць, ОФ, робочої сили і капітальних вкладень.

3.3. Регулювання відтворення системи робочих місць і забезпечення зайнятості населення повинно бути важливою органічно вбудованою складовою частиною механізму регулювання соціально-економічного розвитку, а заходи, що передбачається реалізувати на всіх рівнях виконавчої влади, повинні пройти відповідну експертизу стосовно їх впливу на процеси створення і збереження робочих місць. Важливим інструментом механізму регулювання повинні стати розробка і реалізація комплексної програми заходів щодо створення і збереження робочих місць, а також Генеральної схеми створення робочих місць. Крім того, необхідно налагодити облік робочих місць і ввести державну звітність про їх наявність і рух; розробляти територіально-галузеві баланси робочих місць і робочої сили, узгоджувати їх з відтворенням ОВФ та інвестиційною діяльністю.

3.4. Основними напрямками вдосконалення регулювання відтворення ОФ і виробничих потужностей є: взаємоузгодження процесів їх відтворення з вдосконаленням структури промислового виробництва; забезпечення джерел фінансування і стимулювання оновлення виробничого апарату (вдосконалення амортизаційної політики; обґрунтування пільг при активізації інвестиційної діяльності; стимулювання розвитку лізингових відносин; залучення коштів населення як джерела фінансування; залучення інвестицій в процесі інституціональних перетворень тощо). На галузевому рівні повинні бути розроблені довгострокові національні програми розвитку окремих комплексів і галузей промисловості з визначенням прогностичних обсягів і напрямків виробництва. Необхідні маркетингові дослідження щодо кон'юнктури товарних ринків; налагодження кооперації і оновлення технологічних ланцюгів підприємств з виробниками близького і далекого зарубіжжя; сприяння створенню потужного корпоративного сектору економіки на основі холдингових компаній, ПФГ.

3.5. Для забезпечення поповнення внутрішніх джерел фінансування оновлення виробничого апарату і стимулювання активізації інвестиційної діяльності необхідно розробити і прийняти Закон України “Про амортизацію”, в якому викласти принципові положення амортизаційної політики. Серед них слід назвати такі: регламентувати середні нормативні строки служби ОФ, надавати можливість підприємствам відхилення від середньої величини не більш ніж на 20- 30%; передбачити крім лінійного (пропорційного) методу прискорені методи амортизації з різними способами її нарахування (залишку, який зменшується, суми років тощо); чітко визначити ті види класифікаційних груп ОФ, списання яких може здійснюватися прискореними методами; дозволити підприємцям самостійно приймати рішення про прискорену амортизацію. Підприємець повинен мати право (з врахуванням особливостей використання ОФ, а також наслідків і фінансових аспектів функціонування підприємств та проведення інвестиційної політики) гнучко застосовувати норми амортизації, передбачені Законом, не перевищуючи їх гранично допустимого розміру, за чіткої фіксації цих змін в облікових та бухгалтерських документах, а також право переходу з прискорених методів нарахування амортизації до рівномірних (пропорційних) відрахувань.

3.6. Реформування відносин власності повинно бути зорієнтоване не на досягнення короткострокових ефектів (перш за все поповнення поточних доходів бюджету), а на вирішення стратегічних завдань виробництва та мотивації до праці, прискорення структурної перебудови економіки; сприяти формуванню інноваційно-технологічної моделі розвитку на базі технічного оновлення виробництва за рахунок активізації інвестиційної діяльності. Це можливо лише за мінімуму соціально-економічних і політичних витрат, а також при забезпеченні балансу інтересів як на макро-, так і на мікроекономічному рівні. На макроекономічному рівні необхідно дотримуватися балансу інтересів держави, приватного капіталу і широких верств населення, тобто забезпечити злагоду в суспільстві і підтримку реформ. На мікроекономічному рівні ця вимога задовольняється завдяки балансуванню інтересів так званого твердого ядра, яке контролює до 75-85% акцій (паїв) і до складу якого входять трудовий колектив, адміністрація і стратегічні інвестори.

3.7. Важливим аспектом приватизації на другому її етапі є залучення інвестицій як в процесі приватизації, так і в постприватизаційному періоді. Для цього доцільно: ширше застосовувати продаж акцій на некомерційних конкурсах під інвестиційні зобов'язання з посиленням контролю за їх виконанням; спростити процедуру проведення конкурсу, щільніше співпрацювати з потенційними покупцями (з позицій визначення взаємоприйнятливих умов конкурсу), стимулювати їх шляхом надання можливостей

збільшення частки в статутному фонді при здійсненні інвестицій; застосовувати більш гнучкі системи розрахунків за об'єкт, що приватизується; надати пільги стратегічним інвесторам (розстрочку при сплаті вартості придбаного майна, пільгових кредитів під заставу, зниження вартості майна, особливо екологічно небезпечних підприємств, з фізично та морально зношеними ОФ тощо); збільшити використання коштів, отриманих від приватизації, на цілі інвестування технічного оновлення приватизованих підприємств.

3.8. Для стратегічно важливих об'єктів доцільно застосовувати широко поширений у світовій практиці механізм так званої “золотої акції”. Права держави на таких підприємствах мають бути чітко визначені, інакше гальмуватиметься залучення приватних інвесторів. Термін дії механізму “золотої акції” доцільно визначати залежно від особливостей галузі та умов її функціонування.

3.9. Однією з умов успішного і безконфліктного здійснення перетворень відносин власності є забезпечення більш широкої участі в приватизації підприємств їх працівників. В процесі реформування відносин власності в Україні є сприятлива можливість розширення власності працівників як прогресивного напрямку вдосконалення суспільних відносин. Для цього до законодавства України стосовно приватизації необхідно внести такі зміни: забезпечити реалізацію пріоритетного права трудового колективу у приватизації підприємств, а також виборі форм підприємництва; закріпити на законодавчому рівні право трудящих на участь в управлінні виробництвом; надати пільги працівникам підприємств на викуп підприємств та придбання акцій, впровадити пільгове оподаткування банків, які надають кредити трудовим колективам на повний чи частковий викуп майна підприємства; забезпечити можливість нарощування власності працівників за рахунок подальшого інвестування розвитку приватизованих підприємств шляхом застосування програм, аналогічних ЕСОП.

3.10. Для забезпечення сприятливих умов формування ПФГ в Україні необхідно передбачити реалізацію таких заходів. По-перше, зняти необґрунтовані обмеження щодо їх створення. По-друге, доцільно взаємно узгодити законодавчу базу України з цього питання і країн СНД. По-третє, забезпечити створення сприятливих умов для активізації участі фінансових установ у приватизації за рахунок пільг (в разі, коли вони братимуть на себе роль стратегічного інвестора), передачі в управління контрольних пакетів акцій. По-четверте, передбачити пільги при довгостроковому кредитуванні, оподаткуванні прибутку при його реінвестуванні в рамках ПФГ, а також застосування пільгового режиму амортизації. По-п'яте, вдосконалити антимонопольне законодавство виходячи з вимог і особливостей сучасного стану економіки.

3.11. Реалізація зазначених заходів дозволить забезпечити формування системи державного регулювання відтворення виробничого апарату. Це сприятиме успішному вирішенню актуальних проблем, пов'язаних з активізацією інвестиційної діяльності, оновленням виробничого апарату і його ефективним функціонуванням, що забезпечить необхідні передумови для економічного зростання.

4. ОСНОВНІ ПУБЛІКАЦІЇ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Монографії, розділи в колективних працях:

Рудченко О.Ю. Регулювання відтворення і реформування виробничого апарату. - К.: Товариство "Знання", 1998. - 213 с.

Рудченко А.Ю. Воспроизводство рабочих мест: теория, регулирование. - К.: Наукова думка, 1993. - 119 с.

Економіка України: потенціал, реформи, перспективи: Моногр. у 5 т. Т.2. Проблеми реформування відносин власності в Україні /За ред. В.Ф.Беседіна, О.Ю.Рудченка. - К.: НДЕІ Мінекономіки, 1996. - 312 с. (співавтори: Беседін В.Ф., Ковальов О.Ф., Білан В.І., Демідіон В.О., Кучеренко О.В., Головка О.В., Омелянчик Н.І., Пономарьова О.С.; належить особисто автору 6,0 др. арк.).

Интенсификация воспроизводства основных фондов / Ковалев А.Ф., Северин А.М., Рудченко А.Ю. и др. - К.: Техника, 1987. - 192 с. (співавтори: Ковальов О.Ф., Северин О.М., Бричко О.С., Могилевський Д.Я.; належить особисто автору 3,0 др. арк.).

Основные производственные фонды: анализ и планирование /Ковалев А.Ф., Рудченко А.Ю., Зинкович Л.М. и др. - К.: Техника, 1990. - 240 с. (співавтори: Ковальов О.Ф., Зинкович Л.М., Омелянчик Н.І., Схануров Ю.І.; належить особисто автору 3,0 др. арк.).

Сбалансированность рабочих мест и рабочей силы /Анишина Н.В., Бондарь И.К., Дорошенко Л.С. и др. - К.: Техніка, 1989. - 152 с. (співавтори: Анішина Н.В., Бондар І.К., Дорошенко Л.С., Колешня Л.Г., Ковальов О.Ф., Щербак М.Г.; належить особисто автору 1,5 др. арк.).

Обновление рабочих мест и их сбалансированность с трудовыми ресурсами. - К.: Наукова думка, 1987.- 247 с. (Розд.2.1 - 0,8 др.арк.; співавтор - Бричко О.С.; належить особисто автору 0,5 др. арк.)

Економіка України: потенціал, реформи, перспективи: Моногр.у 5 т. Т.1. Огляд економіки України за 1990-1994 роки /За ред. В.Ф. Беседіна, Л.К. Кульпінської. - К.: НДЕІ Мінекономіки, 1996. - 480 с. (Розд.Х - 1,0 др.арк.; співавтори: Демідіон В.О.Ковальов О.Ф., Пономарьова О.С., Омелянчик Н.І.; належить особисто автору 0,5 др. арк.).

Економіка України: потенціал, реформи, перспективи: Моногр. у 5 т. Т.3. Макроекономічна політика, прогнозування і державне регулювання економіки. - К.: НДЕІ Мінекономіки, 1996. - 440 с. (Розд.7.11 - 0,7 др.арк.; співавтор Демідіон В.О.; особисто автору належать 0,35 др. арк.).

Брошури, методики, статті, тези доповідей:

10. Методические рекомендации по учету и сбалансированности рабочих мест и рабочей силы на промышленных предприятиях. - К.: УкрНИИНТИ, 1984.-1,8 др.арк. (співавтори Бондар І.К., Ковальов О.Ф., Анішина Н.В., Колешня Л.Г.; належить особисто автору 0,5 др.арк.)

11. Рекомендации по учету, аттестации и сбалансированности рабочих мест и рабочей силы на промышленных предприятиях г.Киева.- К.: ЭНИИ Госплана УССР, 1984. -

1,7 др.арк. (співавтори Бондар І.К., Ковальов О.Ф. Анішина Н.В., Колешня Л.Г.; належить особисто автору 0,5 др.арк.)

12. Методические рекомендации по сбалансированности рабочих мест и трудовых ресурсов по территории (области). К.: ЭНИИ Госплана УССР, 1989. - С.24. -1,25 др.арк. (співавтори Бондар І.К., Анішина Н.В., Колешня Л.Г., Друзева Н.І., Щербак Н.Г., Волосожарова В.А.; належить особисто автору 0,1 др.арк.).

13. Методические рекомендации по разгосударствлению и приватизации собственности.- К.: АСЭЖ, 1991.- 140 с. - 0,6 др.арк. (співавтори Беседін В.Ф., Ковальов О.Ф.; належить особисто автору 0,2 др.арк.).

14. Методика моніторингу соціально-економічних і екологічних наслідків приватизації.- К.: НДЕІ Мінекономіки, 1996.- 1,75 др.арк. (співавтори Долішній М.І., Пила В.І., Давимука С.А., Ковальов О.Ф.; належить особисто автору 0,5 др.арк.).

15. Ввод, освоение и использование производственных мощностей.- К.: УкрНИИТИ, 1989. - С.22.- 1,4 др.арк. (співавтори Ковальов О.Ф., Зинькович Л.М., Петренко В.Г., Ткаченко В.І.; належить особисто автору 0,3 др.арк.).

16. Опыт внедрения многосменного режима работы на промышленных предприятиях /Давыдова М.И., Ковалев А.Ф., Рудченко А.Ю.,Ткаченко В.И. - К.:УкрНИИТИ, 1989.- 24 с. - 1,4 др.арк. (належить особисто автору 0,7 др.арк.).

17. Козуб В.М., Рудченко А.Ю. Состояние производственного аппарата промышленности и особенности его обновления.- Зб."Пути повышения эффективности капитальных вложений и основных фондов в Украинской ССР". - К.: ЭНИИ Госплана УССР, 1989. - С.4-14. - 0,7 др.арк. (належить особисто автору 0,25 др.арк.).

18. Ковалев А.Ф., Рудченко А.Ю. Совершенствование расчета производственных мощностей //Сб."Пути повышения эффективности капитальных вложений и основных фондов в Украинской ССР. - К.: ЭНИИ Госплана УССР, 1989. - С.46-51.- 0,4 др.арк. (належить особисто автору 0,2 др.арк.).

19. Ковалев А.Ф., Рудченко А.Ю. Коэффициент сменности - регулятор сбалансированности рабочих мест и рабочей силы //Экономика Советской Украины. - 1990. - № 4. - С.60-64. - 0,5 др.арк. (належить особисто автору 0,25 др.арк.).

20. Рудченко О.Ю., Ковальов О.Ф. Здійснення права громадян України на безвідплатну приватизацію державної власності //Економіка України. - 1993. - № 10. - 0,8 др.арк. (належить особисто автору 0,4 др.арк.).

21. Рудченко О.Ю., Омелянчик Н.І., Тютюн М.Ф. Оцінка процесів перетворення відносин власності в промисловості України //Економіка України. - 1994. - № 9. - С.35-42. - 0,8 др.арк. (належить особисто автору 0,3 др.арк.).

22. Рудченко О.Ю., Омелянчик Н.І.Залучення іноземних інвестицій при приватизації в Україні //Економіка України. - 1995. - № 11. - С.46-52. - 0,8 др.арк. (належить особисто автору 0,3 др.арк.).

23. Ковальов О.Ф., Рудченко О.Ю. Регулювання орендних відносин в Україні і ефективність функціонування орендних підприємств //Економіка України. - 1995. - № 4. - С.67-72.- 0,6 др.арк. (належить особисто автору 0,3 др.арк.).

24. Ковальов О.Ф., Рудченко О.Ю. Соціально-економічні аспекти приватизації //Україна: аспекти праці. - 1995. - №№ 3, 4. - 0,5 др.арк. (належить особисто автору 0,25 др.арк.).

25. Ковальов О.Ф., Рудченко О.Ю. Власність працівників підприємства //Україна: аспекти праці. - 1995. № 7. - 0,6 др.арк. (належить особисто автору 0,3 др.арк.).

26. Ковальов О.Ф., Рудченко О.Ю., Сахній І.С. Соціально-економічні наслідки приватизації в Україні //Україна: аспекти праці. - 1997. - № 8. - С.36-41.- 0,6 др.арк. (належить особисто автору 0,3 др.арк.).

27. Рудченко А.Ю. Проблемы воспроизводства производственного аппарата: Материалы конференции "Проблемы перехода к социально ориентированной рыночной экономике в постсоциалистических странах". - К., 10-11 июля 1997 г. - 0,2 др.арк.

